
ARTICLES

Tesis sobre la traducció: un òrganon per al moment actual

Lawrence Venuti

Temple University. College of Liberal Arts
1037 Anderson Hall
1114 Polett Walk
Philadelphia PA 19122
lvenuti@temple.edu

Traducció de Francesc Parcerisas

Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Traducció i d'Interpretació
Edifici K
08193 Barcelona
francesc.parcerisas@uab.cat
ORCID: 0000-0001-6492-9386

Resum

Les tesis ofereixen una teoria general de la traducció que abasta la relació entre teoria i pràctica i els models de traducció, que generen conceptes teòrics com *equivalència* i *ètica*. L'article critica el model instrumental, que entén la traducció com una reproducció o transferència d'un text de partida invariable, mentre que abona l'hermenèutic, que l'entén com una interpretació que altera el text de partida. Les tries lèxiques es consideren maniobres interpretatives que fan variar una sèrie de característiques textuais segons factors que s'extreuen de la cultura receptora, en què es disposen a partir del valor jeràrquic que hi tenen. En l'acte interpretatiu de traduir hi influeixen jerarquies culturals universals, en les quals el valor es distribueix de manera desigual en les llengües grans i les petites, la qual cosa redefineix els interessos ètics i polítics d'un projecte de traducció.

Paraules clau: teoria i pràctica de la traducció; instrumentalisme; model hermenèutic; interpretant; llengua gran; llengua petita

Abstract. *Theses on Translation: An Organon for the Current Moment*

The theses offer a general theory of translation that encompasses the relation between theory and practice and the different models of translation that generate theoretical concepts like equivalence and ethics. The instrumental model that understands translation as a reproduction or transfer of a source-text invariant is critiqued, whereas a hermeneutic model that understands translation as an interpretation that varies the source text is advanced. Verbal choices are treated as interpretive moves that vary a range of textual features according to factors that are drawn decisively from the receiving culture where they are arranged in hierarchies of value. The interpretive act performed by translation is informed by global cultural hierarchies in which value is

distributed unevenly across major and minor languages, redefining the ethical and political stakes of a translation project.

Keywords: translation theory and practice; instrumentalism; hermeneutic model; interpretant; major language; minor language

1

No es pot executar cap pràctica sense assumir-ne els conceptes teòrics que la possibiliten i limiten. No es pot formular cap teoria sense considerar la materialitat d'una pràctica, les seves formes i procediments concrets, que permeten que els conceptes siguin precisos en el pensament i efectius en llur aplicació.¹ La teoria de la traducció basteix paràmetres conceptuals dins dels quals s'articulen els problemes pràctics i se'n troben les solucions. Però els paràmetres donen lloc només a aquells problemes i solucions específicament determinats pels conceptes que els paràmetres delimiten. Els problemes que no queden delimitats d'aquesta manera en queden exclosos.

La teoria de la traducció pot dur a desenvolupar pràctiques traductores innovadores, mentre que les pràctiques traductores poden menar a formular conceptes teòrics innovadors. La teoria sense aplicació pràctica esdevé teoricisme, un fetixisme de l'especulació que redueix la traducció a abstracció. La pràctica sense reflexió teòrica esdevé practicisme, un fetixisme de la resolució de problemes que redueix la traducció a la tria individual de mots. Tots dos extrems acaben transcendent o reprimint la situació cultural i el moment històric, els quals determinen la naturalesa i el significat del text traduït. Aquesta transcendència promou un presentisme que manté l'*status quo* en la traducció i en general en la cultura receptora, perquè no aconsegueix establir bases històriques per criticar-les. Recórrer a la història pot servir per desenvolupar una oposició crítica envers el present que no es pot reduir a les contradiccions ideològiques que divideixen l'actual conjuntura, sinó que més aviat intenten imaginar allò que podria esdevenir-se.²

2

Qualsevol interpretació considera implícitament que un text mereix ser interpretat, i així esborra la distinció entre el fet i el valor i garanteix que l'anàlisi és simul-

1. Vegeu el seminari de Jacques Derrida *Theory and Practice*, trad. David Wills, ed. Geoffrey Benington and Peggy Kamuf, Chicago: University of Chicago Press, 2019, p. 86: «You can be sure that each time you try to cross over the edge of [déborder] the opposition theory/practice you'll be doing it with a gesture that will sometimes be analogous to a practice, sometimes to a theory, sometimes to both at once.»
2. Una reformulació del concepte marxista d'historicisme de Fredric Jameson, segons el qual «it is not we who sit in judgment of the past, but rather the past, the radical difference of other modes of production (and even of the immediate past of our own mode of production), which judges us, imposing the painful knowledge of what we are not, what we are no longer, what we are not yet». Vegeu Jameson, «Marxism and Historicism», *New Literary History*, 11/1, 1979, p. 41-73 (70).

tàniament una avaluació —fins i tot quan l'avaluació acaba sent negativa.³ No hi ha cap text que sigui immediatament accessible sense mediació de la interpretació, tant si l'efectua el lector quan s'enfronta per primer cop al text o amb anterioritat a aquesta experiència lectora, afaïçonant-la i infiltrant-la. A més, qualsevol text varia de forma, sentit i efecte segons els contextos en què està situat, de manera que qualsevol text pot acceptar interpretacions múltiples i oposades, sigui en un mateix període històric o en èpoques molt allunyades.⁴

Així, doncs, qualsevol text de partida arriba sempre al procés de traducció influït per les pràctiques interpretatives que el situen dins una xarxa de significació. Algunes d'aquestes pràctiques s'originen en la cultura original, mentre que d'altres provenen de la cultura receptora. Tan bon punt el traductor comença a llegir l'original, el text torna a ser mediat, és a dir, interpretat, i la interpretació del traductor mira alhora en dues direccions: respon no tan sols al text i a la cultura originals, sinó també a la llengua i a la cultura de la traducció. Tanmateix, la interpretació que fixa una traducció es decanta, en darrera instància, cap a la situació receptora. La traducció és fonamentalment assimiladora.

3

Analitzar-avaluar una traducció comparant-la tan sols amb el text original és un acte d'autoengany i, ensems, d'autocongratulació. En la comparança sempre hi intervenen interpretants,⁵ factors que tenen un paper obligatòriament interpretatiu, però que per regla general l'analista-avaluador no reconeix. D'aquí ve l'autoengany. Els interpretants comencen per un concepte d'equivalència, una relació de correspondència que es suposa que la traducció pot i ha d'establir amb el text original. Aquest concepte sol estipular un segment del text com a unitat de traducció, segment que va del mot individual o la frase al paràgraf o capítol, o fins i tot al text complet. La unitat del text de partida queda aleshores fixada en la forma, sentit o efecte per crear la base per mesurar si hi ha cap unitat comparable de la traducció que hi sigui equivalent. Finalment, s'hi aplica un codi o tema per comprovar que les respectives unitats el comparteixen, però equival a la interpretació del text original que n'ha fet l'analista-avaluador. Els interpretants que permeten l'avaluació eliminen possibilitats interpretatives que depenen d'un concepte d'equivalència diferent, d'una unitat de traducció diferent i d'un codi

3. Barbara Herrnstein Smith, *Contingencies of Value: Alternative Perspectives for Critical Theory*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1988, p. 10-11.

4. Aquestes declaracions resumeixen el conceptes d'*inscription* i d'*iterability* de Jacques Derrida; vegeu «Violence and Metaphysics: An Essay on the Thought of Emmanuel Levinas», *Writing and Difference*, trad. Alan Bass, Chicago: University of Chicago Press, 1978, p. 115; i «Signature Event Context», *Margins of Philosophy*, trad. Alan Bass, Chicago: University of Chicago Press, 1982, p. 320.

5. El terme *interpretant* l'adapto a partir de Charles S. Peirce, *The Writings of Charles S. Peirce: A Chronological Edition, 1867-1871*, ed. Edward C. Moore, Bloomington: Indiana University Press, 1984, 2: p. 53-54; Umberto Eco, *A Theory of Semiotics*, Bloomington: Indiana University Press, 1976, p. 15, 69-71; i Eco, «Peirce's Notion of Interpretant», *MLN*, 91, 1976, p. 1457-1472.

diferent. Massa sovint, la interpretació de l'analista-avaluador queda suprimida i també privilegiada sota l'assumpció cega de l'accés directe al text original. Això és el que provoca l'autocongratulació.

4

Arreu del món, d'ençà de l'antiguitat, la reflexió sobre la traducció l'ha dominada un model instrumental: la traducció és entesa com la reproducció o el trasllat d'una invariable, continguda o causada pel text original, una forma, sentit o efecte invariables. En l'antiguitat aquesta invariable tenia les premisses en una veritat sagrada o en una consagració de la llengua i la cultura de partida; posteriorment, això es va secularitzar com una essència metafísica.

De fet, la invariable no existeix. Si qualsevol text pot suportar en potència infinites interpretacions, llavors qualsevol text pot ser traduït de maneres potencialment infinites. Per tant, un model hermenèutic de traducció, que apareix per primer cop a la primeria del segle XIX i que a partir d'aleshores canvia diversos cops, s'erigeix en model comprensiu i incisiu. Explica la traducció en tant que acte interpretatiu que varia la forma, el sentit i l'efecte del text original segons les capacitats i els interessos de la situació receptora. Reconeix les diferències lingüístiques i culturals que la traducció malda per resoldre, però que, de manera inevitable, fa proliferar. És capaç no tan sols d'abastar les múltiples condicions en què una traducció es produeix i es rep, sinó també d'establir distincions detallades entre elles.

La traducció és imitativa però transformadora. Pot establir, i habitualment ho fa, una correspondència semàntica i una aproximació estilística amb el text de partida. Però aquestes relacions no ens poden oferir mai el text intacte. Qualsevol text és un artefacte cultural complex, que suporta sentits, valors i funcions inseparables de la seva llengua i cultura originals. La traducció interpreta un procés de significació i de recepció del text original bo i creant un altre procés similar que suporta sentits, valors i funcions inseparables de la llengua i la cultura de la traducció. El canvi és inevitable.

Així, doncs, la incommensuralitat ocasiona la traducció i bàsicament no en queda afectada. Aquest fet, tanmateix, no justifica les apel·lacions a la intraduïbilitat.⁶ Aquestes apel·lacions assumeixen un concepte del que la traducció és, de com cal dur-la a terme i de quin resultat ha de produir. Aquest concepte és un model instrumental de traducció, que pressuposa una invariabilitat que hauria de ser, però que no pot ser, reproduïda. Ara bé, si qualsevol text pot ser interpretat, aleshores qualsevol text pot ser traduït.

6. Per a exemples recents, vegeu Barbara Cassin, ed., *Vocabulaire européen des philosophies: Dictionnaire des intraduisibles*, París: Seuil, 2004; Cassin, ed., *Dictionary of Untranslatables: A Philosophical Lexicon*, trad. Steven Rendall, Christian Hubert, Jeffrey Mehlman, Nathaneal Stein i Michael Syrotinski, i trad. ed. Emily Apter, Jacques Lezra i Michael Wood, Princeton, NJ: Princeton University Press, 2014; i Apter, *Against World Literature: On the Politics of Untranslatability*, Londres: Verso, 2013.

5

El traductor treballa movent-se entre diverses unitats del text de partida, partint de la paraula, però tenint en compte unitats més àmplies i movent-s'hi endavant i endarrere. No tan sols durant aquest procés de ziga-zaga, sinó també abans i després, començant per la tria del text mateix a traduir, el traductor inscriu una interpretació mitjançant l'aplicació d'un conjunt envitricollat d'interpretants, tant formals com temàtics. Els interpretants formals són estructurals. I inclouen l'edició, que va des de seleccionar una determinada versió publicada del text original i triar les variants del text original, fins a idear paratextos per a la traducció; un concepte d'equivalència que es pot revisar a mesura que el traductor articula problemes interpretatius en el curs d'un projecte, i un estil relacionat amb un gènere o discurs. Els interpretants temàtics són codis. Inclouen una interpretació del text original formulada en comentaris independents de la traducció; una ideologia definida com un conjunt de valors, creences i representacions afiliades als interessos d'un grup social específic i la funció que la traducció vol tenir en el món. Els interpretants formals i temàtics poden influir-se de manera recíproca: una característica estilística com ara la terminologia pot estintolar una interpretació independent, una ideologia o una funció, i a l'inrevés.

Els interpretants s'apliquen en la traducció de qualsevol gènere o tipologia textual en qualsevol camp o disciplina —humanística, pragmàtica o tècnica. Tota traducció, en qualsevol època i en qualsevol lloc, es pot entendre com un acte interpretatiu.

6

Els interpretants deriven de materials preexistents tant en la cultura de partida com en la d'arribada. Però assimilen de manera decisiva el text original a allò que és intel·ligible i interessant per als receptors —altrament la traducció que en deriva deixa de ser viable.

Els materials preexistents consisteixen en formes i pràctiques culturals: models d'ús en la llengua de la traducció, passats i presents, estàndard i no-estàndard; tradicions i convencions per produir composicions originals, incloent-hi estils, gèneres i discursos; tradicions i convencions de comentaris i pràctiques traductores, inclosos conceptes teòrics i estratègies pràctiques; models de recepció, tant històrics com recents, incloses les traduccions prèvies de l'autor de l'original i d'altres autors de la mateixa llengua de partida; i valors, creences i representacions que han adquirit força ideològica. Els interpretants són selectius en llur derivació de tots aquests materials, imitatius però també transformadors, fins i tot deliberadament revisionistes.

La traducció és autoreflexiva, però el traductor no hi exerceix un control conscient total.⁷ Derivar interpretants i aplicar-los mentre es tradueix són accions

7. Una descripció de l'acció del traductor que beu d'Anthony Giddens, *Central Problems in Social Theory: Action, Structure, and Contradiction in Social Analysis*, Berkeley: University of California Press, 1979, cap. 2.

intencionades. Però els traductors acumulen regles i recursos, estratègies i solucions, algunes de les quals poden provenir d'ells mateixos, mentre que d'altres no. I aquest repertori, tant individual com transindividual, sol remetre a un estat preconscient, capaç de formulació i, per tant, de retornar a la consciència, però desplegat de manera intuïtiva, sovint espontània, sense reflexió crítica. A més a més, el traductor és incapaç de reconèixer totes les condicions que determinen la producció d'una traducció. Tampoc no pot anticipar totes les conseqüències de la traducció, sobretot perquè hi ha una xarxa complexa d'agents, pràctiques i mitjans de comunicació que facilita la circulació i recepció de qualsevol traducció. Condicions no confessades i conseqüències no previstes conformen l'inconscient del traductor, que és alhora psicològic i polític, un gresol de desitjos en què els personals estan sobredeterminats pels col·lectius.⁸

7

Els traductors poden cometre errors, i de fet en cometem, que fins i tot quan els revisen l'obra amb cura resten sense corregir. Els traductors principiants poden errar en les característiques sintàctiques i lèxiques del text original simplement per inexperiència o perquè no se'ls acut consultar les obres de referència escaients. Els traductors experimentats potser eviten els errors lingüístics, però erren en el sentit etimològic d'allunyar-se o de desviar-se deliberadament del text original, que reescrueix en un intent d'inscriure-hi una interpretació específica. El fet és que un traductor, sigui quina sigui la seva competència, fins i tot el més bo, pot cometre un error lingüístic sense adonar-se'n i sense que sigui detectat. L'error pot tenir una motivació inconscient: una unitat del text original pot desencadenar un desig o ansietat en el traductor que, encara que sigui reprimat tot d'una, pot deixar només l'error com a senyal de l'existència. Aquesta mena d'errada la podria causar el prestigi de la llengua de partida, del text original o de l'autor en relació amb la situació cultural i amb el moment històric en què la traducció es produeix. Com a resultat, l'error equival a un desafiament o pregunta del traductor, tant si es tracta d'una rivalitat emuladora que construeix una identitat autoral, sempre relacionada amb el gènere, o d'un conflicte ideològic que expressa aspiracions utòpiques referides a la vida social.⁹ El que resulta més destacable dels errors és la seva capacitat per fer sentir per als lectors i, en conseqüència, de passar desapercebuts.

8

Els interpretants, com els materials culturals dels quals deriven, formen jerarquies de prestigi o autoritat instal·lades en les institucions socials. Aquestes jerarquies

8. Una traducció també pot ser pensada en la línia de Fredric Jameson, *The Political Unconscious: Narrative as a Socially Symbolic Act*, Ithaca, NY: Cornell University Press, 1980.

9. Aquest punt fa referència a Eve Kosofsky Sedgwick, *Between Men: English Literature and Male Homosocial Desire*, Nova York: Columbia University Press, 1985, p. 1-5, 21-27; i Jameson, *The Political Unconscious*, p. 281-299.

defineixen la conjuntura en la situació receptora, mentre que les institucions regulen com i fins a quin punt canvien.¹⁰ Les jerarquies de formes i pràctiques varien no tan sols al llarg de períodes històrics, sinó també dins el mateix període, per mitjà i dintre de diferents circumscripcions.

Els interpretants ocupen una posició dominant i tenen canonicitat, posseïdors com són d'un capital que pot ser cultural, simbòlic i econòmic.¹¹ Permeten que la traducció circuli extensament fent-la fàcilment comprensible: aculturitzen el text de partida cap a allò que és més familiar i valorat en la situació receptora. Els interpretants que ocupen posicions subordinades o marginals poden ser residuals, provinents d'èpoques prèvies, o emergents, si utilitzen materials innovadors que encara no han assolit una acceptació generalitzada, i les ideologies dominants els poden estigmatitzar en diferents graus.¹² Els interpretants marginals limiten la circulació d'una traducció perquè exigeixen una anàlisi cognitiva més pregona: aculturitzen el text de partida a allò que és menys familiar i menys valorat. Tanmateix, aquesta manca de familiaritat pot donar fe de l'estrangeria del text original, de la seva diferència cultural i lingüística, encara que només sigui de manera indirecta. L'estrangeria en traducció és una construcció, bàsicament tendenciosa, un estrangerisme, mediat per materials de la cultura receptora i oposat als dominants.

La interpretació del traductor intervé de manera inevitable en la seva conjuntura en tant que valida o desafia les jerarquies culturals. L'aplicació d'interpretants marginals és ètica perquè qüestiona el domini de les formes i pràctiques canòniques damunt els textos i les cultures forasteres. L'aplicació dels interpretants dominants pot no ser ètica si manté l'*status quo* i no deixa constància de cap mena de diferència.

9

En l'actualitat, arreu del món les llengües de traducció solen adherir-se als habituals dialectes estàndard. Aquesta tendència és constatable en diverses tipologies textuais, humanístiques, pragmàtiques i tècniques, amb independència del text i de la llengua de partida, tot i que els textos tècnics i pragmàtics molt probablement contenen elements no estàndards, com ara argots. El dialecte estàndard habitual és la forma més immediatament accessible en una llengua de traducció, i quan s'aplica a traduccions de gran fluïdesa, contribueix a la il·lusió de transparència que fa que la traducció no sembli una traducció, sinó un text original. Els traductors són dissuadits a l'hora d'aplicar una àmplia varietat de dialectes, estils

10. Vegeu el concepte *linguistic conjuncture* de Jean-Jacques Lecercle a *The Violence of Language*, Londres: Routledge, 1990, p. 201-208. Vegeu també Frank Kermode, «Institutional Control of Interpretation», *Salmagundi*, 43 (hivern) 1979, p. 72-86.

11. Vegeu Pierre Bourdieu, «The Forms of Capital», trans. Richard Nice, a John G. Richardson, ed., *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, Westport, CT: Greenwood, 1986, p. 241-258.

12. Aquestes distincions desenvolupen el que diu Raymond Williams a «Base and Superstructure in Marxist Cultural Theory», *Problems in Materialism and Culture: Selected Essays*, Londres: Verso, 1980, p. 31-49.

i discursos; els en dissuadeixen editors, directors literaris, agències i clients, acadèmics i professors, crítics i lectors —tots aquells que poden constituir el públic potencial d'una traducció. Per contra, les formes i pràctiques imperants s'imposen per fer que les traduccions siguin fàcils de llegir i, per tant, consumibles en el mercat del llibre mercantilitzades de la manera més uniforme possible.

No cal animar els traductors a abandonar la llegibilitat, la fluència i la transparència, sinó a expandir els paràmetres dins dels quals aquests efectes tenen lloc. Aquesta expansió no ha de ser arbitrària; ha de tenir una consideració escrupolosa envers les característiques lingüístiques del text de partida en relació amb les jerarquies culturals de la situació receptora i ha d'establir una necessitat per a la interpretació del traductor. La desviació de materials dominants com ara el dialecte estàndard permet que el traductor es responsabilitzi de la transformació inevitable que produeix la traducció en la mesura en què aquestes desviacions qualifiquen o limiten el domini intercultural de la situació receptora. Palesen el respecte pel text original tot promovent la innovació en la llengua i la cultura de la traducció.

10

Les llengües i les cultures formen jerarquies globals de prestigi i recursos, apuntalats i determinats per condicions diverses —econòmiques i polítiques, legals i militars.¹³ Aquestes jerarquies van de la majoria o el domini a les posicions subordinades en què les jerarquies relativament petites o marginals es situen. Les llengües més grans, com l'anglès o el francès, han acumulat un capital prou gran per fer que les seves formes i pràctiques culturals siguin objecte d'imitació i traducció a càrrec de les llengües més petites, que, al seu torn, malden per ser traduïdes a les llengües més grans per compartir llur capital i guanyar reconeixement.¹⁴

Les jerarquies creen desequilibri en els patrons de la traducció. Les llengües més grans solen ser les més traduïdes, tot i que tradueixen menys que les llengües més petites; les llengües grans tendeixen a traduir més entre elles, amb la qual cosa consoliden llur prestigi i recursos i negligeixen llengües amb diferents graus de minoritat. Les jerarquies també poden motivar el model de traducció que preval en diferents posicions. L'assumpció hermenèutica de la variació pot provenir d'un desig minoritari de desenvolupament i reconeixement cultural o d'una complicitat majoritària amb l'hegemonia, cega davant les seves pròpies limitacions.¹⁵

13. Un concepte de *world space* deutor de l'obra de Pascale Casanova, però que intenta restablir la noció althusseriana de la relativa autonomia de les pràctiques socials. Vegeu Casanova, *The World Republic of Letters*, trans. M. B. DeBevoise, Cambridge, MA: Harvard University Press, 2004, i «Literature as a World», *New Left Review*, 31 (gener-febrer) 2005, p. 71-90; Louis Althusser, «Contradiction and Overdetermination: Notes for an Investigation», *For Marx*, trans. Ben Brewster, Londres: Allen Lane, 1969, p. 87-128.

14. Pascale Casanova, «Consecration and Accumulation of Literary Capital: Translation as Unequal Exchange», trans. Siobahn Brownlie, a Mona Baker, ed., *Critical Readings in Translation Studies*, Abingdon: Routledge, 2010, p. 287-303.

15. El primer moviment hermenèutic és exemplificat en l'obra del poeta i assagista català J. V. Foix (1893-1987) en el seu compromís polièdric amb les avantguardes modernistes (per mitjà d'imita-

L'assumpció instrumentalista de la invariabilitat pot provenir d'una inversió minoritària en el nacionalisme vernacle que subratlla conceptes essencialistes de puresa cultural i d'originalitat autorial o d'una imposició majoritària de l'imperialisme lingüístic que imposa el domini d'una llengua majoritària i controla la interpretació que en fa la traducció.¹⁶

De manera semblant, les funcions ètiques de la traducció varien segons una distribució desigual de prestigi i recursos. La traducció ètica denuncia i resol, alhora, una mancança en les institucions culturals receptores.¹⁷ El traductor a una llengua petita supera la marginalitat tot estimulant el desenvolupament cultural gràcies al seu compromís amb les cultures grans. El traductor a una llengua gran en qüestiona el domini perquè admet llengües i cultures que n'han estat excloses.

11

Durant molt de temps les traduccions s'han llegit de manera instrumental, com si reproduïssin o transferissin el text original sense cap variació. Aquest criteri fa que la tasca interpretativa del traductor sigui invisible. El lector es rendeix davant la transparència il·lusòria produïda per la fluïdesa de la traducció i, per tant, se li acaba oferint una posició de subjecte sigui quina sigui la determinació ideològica que ha quedat inscrita en la traducció. Per llegir una traducció en tant que traducció, el lector ha d'assumir un model hermenèutic que li permeti localitzar i processar senyals de la tasca del traductor. No tan sols el sentit ha de ser entès, per acabar sent, molt probablement, reduït al text original, ans cal apreciar de manera crítica la forma, les característiques de registre, estil i discurs que caracteritzen únicament la llengua de la traducció. Atès que arreu del món els traductors treballen en un règim discursiu que imposa l'ús del dialecte estàndard habitual, les desviacions d'aquest estàndard es poden considerar simptomàtiques de la intervenció del traductor. La comparació amb el text original és més reveladora dels interpretants del traductor —sempre que el lector sigui conscient que la comparació es basa en una altra interpretació del text original, introduïda pel lector mateix, i no en aquell text.

Les tries verbals del traductor han de ser considerades maniobres interpretatives que matisen estructures i sentits de l'original com ara el punt de vista narratiu i la caracterització, la prosòdia i les imatges, la terminologia i l'argument, el tema i la ideologia. El significat d'aquestes maniobres s'apregona quan es situen en contextos més amplis, incloses altres traduccions a partir de la mateixa llengua de partida, composicions originals en la llengua de la traducció i jerarquies globals de llengües i cultures. Aleshores es pot establir una dialèctica crítica entre els tex-

cions, traduccions i ressenyes); el segon moviment s'exemplifica amb *Imitations* (1961), el recull d'adaptacions produït pel poeta nord-americà Robert Lowell (1917-1977).

16. L'escriptor Milan Kundera, nat a Txèquia i naturalitzat francès, exemplifica els dos moviments instrumentalitzants, d'antuvi per les seves baralles amb els traductors anglesos de les seves novel·les en txec, i, després, per la seva decisió d'escriure en francès i no en txec i de revisar les traduccions franceses de les seves novel·les en txec.

17. Una ètica de la traducció derivada d'Alain Badiou, *Ethics: An Essay on the Understanding of Evil*, trad. Peter Hallward, Londres: Verso, 2001, p. 67-71.

tos originals i les traduccions, en què cadascun sotmet l'altre a una crítica exploratòria, que n'exposa els avenços i les limitacions. En construir aquests diversos contextos interpretatius, el lector hi aplica un conjunt d'interpretants rellevants que són també variables en la mesura en què estan al servei d'ocasions interpretatives variables.

12

Els traductors mateixos contribueixen als malentesos i a l'abandó amb què la traducció ha estat tractada cada cop més d'ençà de la primeria del segle xx, fins i tot després de l'aparició de la disciplina coneguda com a estudis sobre la traducció. Les autopresentacions dels traductors consisteixen sobretot en observacions impressionistes sobre la seva obra, sobre el valor cultural i literari que té, i en l'equivalència que creuen que han establert amb els textos originals que tradueixen. Assumeixen una noció instrumentalista de reproducció no problemàtica que transmet, en el cas dels traductors literaris, un bell-lletrisme que privilegia l'autonomia estètica que atorguen a les seves traduccions; en el cas dels traductors de textos de ciències humanes, un dogmatisme que privilegia les interpretacions dominants que inscriuen en els textos originals, o en el cas dels traductors tècnics i pragmàtics, un funcionalisme que privilegia les solucions mecanicistes que hi apliquen sense tenir en compte els usos socials als quals la traducció és destinada. Cada grup adopta, doncs, una actitud antiintel·lectual davant la traducció, i rebutja l'autoconsciència teòrica que els permetria criticar i millorar la seva feina a més de proporcionar una reflexió aclaridora als seus lectors.

Els traductors poden afirmar la seva marginalitat mitjançant l'aspiració a ser intel·lectuals de l'escriptura. Poden adquirir coneixements especialitzats en el seu terreny i disciplines per poder discutir amb els mètodes, modes i debats que conformen aquestes pràctiques. Poden aprendre a situar els seus projectes en marcs teòrics i pràctics que no siguin sols institucionals, sinó transnacionals, havent esment de les condicions culturals i socials. Poden emprar la llengua de la traducció per registrar indirectament, en els seus termes concrets, les diferències que provenen de les llengües, textos i culturals originals, i mobilitzar-les per mitjà d'innovacions que qüestionen les jerarquies que estructuren les institucions socials i culturals de la situació receptora.¹⁸ En tant que agents que trafiquen amb el que és estranger, poden decidir introduir inexorablement una sensació d'estrangeria estratègica en la seva crítica a l'*status quo*.

13

El terme «traducció cultural» és tautologia pura: la traducció és una pràctica de mediació entre cultures. Aquest terme, d'una banda, esqueixa llengua de cultura quan vol reflexionar sobre la traducció; i, de l'altra, restringeix el mitjà concret en què la traducció es produeix. Per això, el terme no sols descoratja a pensar

18. Vegeu Edward Said, *Representations of the Intellectual*, Nova York: Random House, 1994.

sobre la traducció interlingüística, sinó que a més promou comentaris especulatiu que ignoren les formes i pràctiques materials constitutives de la traducció.

La reflexió sobre la traducció només pot avançar si posem en primer terme aquesta materialitat. Per això, l'ús freqüent de metàfores per a la traducció és encara una altra manera d'allunyar-se de l'exploració rigorosa de la traducció en tant que pràctica cultural. Si, des de l'antigor, els mots emprats per etiquetar i descriure la traducció han estat fonamentalment metafòrics en la seva relació amb la realitat, si la llengua mateixa té una relació metafòrica amb la realitat i ha construït analogies que descansen en pressupòsits metafísics,¹⁹ la formulació de metàfores incontrolades és probable que acabi enterbolint la traducció per culpa de l'essencialisme. Aquesta és la raó per la qual cal qüestionar l'ús de la traducció com a metàfora. El moviment entre diversos tipus de mitjans de comunicació, cadascun amb les seves formes i pràctiques, ha divulgat l'aplicació del terme «traducció». La representació teatral, l'adaptació cinematogràfica, l'ècfrasi, l'edició textual, les exposicions en museus —totes aquestes pràctiques han estat considerades translacionals. Ara bé, el tractament que se'n fa sol defugir la consideració del concepte exacte de traducció que s'hi aplica. La majoria de vegades aquest concepte és instrumentalista.

La metàfora pot ser productiva, tanmateix, si assumeix un model hermenèutic que proposi un acte interpretatiu assolit a través de les característiques materials d'un mitjà específic. Aleshores la reflexió sobre la traducció pot il·luminar altres camps i disciplines, com ara els llenguatges de programació computacional, el dret constitucional i les relacions entre la recerca mèdica, la diagnosi i els tractaments. La traducció pot servir com a figura mestra per a obres derivades, i aleshores palesar la naturalesa derivativa dels materials originaris, perquè crida l'atenció sobre condicions subjacents, però no expressades.²⁰

14

Un model de traducció és una episteme en gran part no formulada, que és, d'una banda, paradigmàtica, perquè consisteix en relacions fonamentals entre paràmetres i procediments de coneixement; i, de l'altra, generativa, perquè projecta conceptes teòrics i estratègies pràctiques.²¹ El model instrumental, definint la traducció

19. Vegeu Jacques Derrida, «White Mythology: Metaphor in the Text of Philosophy», *Margins of Philosophy*, trans. Alan Bass, Chicago: University of Chicago Press, 1982, p. 207-271.

20. Vegeu el concepte de Philip E. Lewis de traducció *abusive* o experimentalista que «forcing the linguistic and conceptual system of which it is a dependent» acaba «directing a critical thrust back toward the text that it translates and in relation to which it becomes a kind of unsettling aftermath (it is as if the translation sought to occupy the original's already unsettled home, and thereby, far from “domesticating” it, to turn it into a place still more foreign to itself)». Vegeu Lewis, «The Measure of Translation Effects» a Joseph Graham, ed., *Difference in Translation*, Ithaca, NY: Cornell University Press, 1985, p. 31-62 (43).

21. El terme *episteme* l'adapto de Michel Foucault, *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*, trad. anon., Nova York: Random House, 1970, p. xi, xxii, 168; i *The Archaeology of Knowledge and The Discourse on Language*, trad. A. M. Sheridan Smith, New York: Random House, 1972, part IV.

com la reproducció o transferència d'un invariable, fa que transcendeixi el moment i el lloc; mentre que el model hermenèutic, definint la traducció com una interpretació variable, fa que sigui contingent segons situacions culturals específiques en moments històrics específics. Tot i això, aquesta aparent oposició binària és enganyosa: aquestes aproximacions rivals són totes dues interpretacions del que la traducció és, en la mesura en què els models són construccions heurístiques que permeten i obliguen a pensar sobre la traducció.

Ara bé, afirmar que tota traducció pot ser entesa com un acte interpretatiu i que aquesta comprensió ofereix la descripció més comprensiva i incisiva de la traducció, no és, per ventura, una pretensió tan transcendental com l'instrumentalisme i, per tant, igualment metafísica?

Doncs no. La contingència real de les pretensions ha de ser acceptada: deriven, per tal de qüestionar i canviar, de la situació contemporània de la teoria i dels comentaris sobre la traducció, mentre que l'instrumentalisme continua fruint d'un domini tal que marginalitza el model hermenèutic. La idea de traducció que pot aparèixer en el futur per revisar o desplaçar la idea de la interpretació constitueix el no-pensat d'aquestes tesis.